

TÜRKTÖB

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ DERGİSİ

Temmuz - Eylül 2015 Yıl: 4 Sayı: 15

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Durumu

Aktarlık Mesleği ve Şifalı Bitkiler

Türk Mimarisinin Dehası

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Gıda Sanayisinde Kullanımı

Estetikte Şifalı Bitkiler

Sadık Dost: Kara Toprak

Mimar Sinan

bisab
Bitki İstahçıları
Alt Birliği

füab
Fidan Üreticileri
Alt Birliği

fidebirlık
Fide Üreticileri
Alt Birliği

SÜS BİR
Süs Bitkileri Üreticileri
Alt Birliği

TODAB
Tohum Dağıtıcıları
Alt Birliği

TSÜAB
Tohum Sanayicileri ve
Üreticileri Alt Birliği

TOHUMCULAR BİRLİĞİ
Tohum Yetiştiricileri
Alt Birliği

TÜRKİYE'DE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALAR VE YASAL DÜZENLEMELER

Prof. Dr. Nazım Şekeroğlu¹, Doç. Dr. Ufuk Koca-Çalışkan²

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programı - Kilis

²Gazi Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmakognozi ABD - Ankara
sekeroglu@kilis.edu.tr

Özet

Tıbbi ve aromatik bitkiler, yetişme koşulları, işleme teknolojileri, kullanım alanları gibi birçok açıdan farklılıklar gösteren oldukça geniş bir bitki grubudur. İlgili bitki grubunda yer alan, ülkemizde endemik olan, doğal olarak yetişen, kültürü yapılan ve farklı ülkelerden getirilerek adapte edilmeye çalışılan veya doğrudan getirilip satılan çok sayıda bitki türü bulunmaktadır. Bir hayli çeşitliliğin olduğu, bir o kadar da kıymetli olan ve değeri gittikçe artan tıbbi ve aromatik bitkilerin doğadan veya yetiştirme ortamından tüketiciye ulaştırılma sürecinde yasal düzenlemelerin yapılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Özellikle doğadan toplanan bitkilerde; bitkisel kaynakların, biyolojik çeşitliliğin ve yaban hayatının korunması, koruma kullanım dengesi gözetilerek sürdürülebilir hasat uygulamaları, bitkisel çeşitliliğin kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi konusunda çalışmalar yapıp ihtiyaçlar doğrultusunda yeni düzenlemeler de yapılagelmektedir. Gerek kültüre alınarak gerekse yurt dışından introduksiyon materyali olarak getirilip ülkemize adapte edilerek yetiştiriciliğine başlanan bitkiler açısından bakıldığında ise; son yıllarda alternatif ürün kapsamına alınan tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştirme teknikleri, hasat sonrası işlemleri, depolama ve ürün hâline getirilme konusunda da düzenlemelerin olduğu ve ilgililer tarafından uygulamaya konulduğu bilinmektedir.

Gıda ve gıda takviyesi olarak kullanılan bitkiler ile gelecekteki bitkisel ilaç formunda üretimi yapılan ürünler konusunda da ilgili bakanlıklar nezdinde son zamanlarda oldukça yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bitkisel ürünler pazarında büyük pazar paylarına sahip olan bitkisel yağlar ve bitki çayları konusunda da ise en kısa sürede gerekli düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Bahsedilen bütün bu çalışmalar ve düzenlemelerin yanında konuya kalite açısından bakıldığında 'Türk Standartları' nezdinde sadece çok kısıtlı bir ürün grubunda standartlar oluşturulmuş olup konu ile ilgili yapılması gereken oldukça fazla iş yükü bulunduğu dikkati çekmektedir.

Tıbbi ve aromatik bitkiler konusundaki standartlar ve gerekli düzenlemelerin bir an önce yapılması ya da mevcut olanların güncellenerek hayata geçirilmesi ülke içinde doğal kaynakların korunması, sürdürülebilir kullanımı, kırsal kalkınma ile özellikle son ürünlerde tüketicinin korunması ve halk sağlığı açısından önem taşırken, yerli firmaların dünya pazarlarındaki rekabet güçlerini artırma konusunda da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi ve Aromatik Bitkiler, Yasal Düzenlemeler, Tebliğ.

Giriş

Geçmişten günümüze tıbbi ve aromatik bitkiler ve bu bitkilerden üretilen doğal ürünlere olan ilgi güncelliğini sürerekli korumuş bazı dönemlerde ise oldukça popüler hâle gelmiştir. Geçmişte tamamına yakını doğal floradan sağlanan bu bitkilere olan taleple birlikte en çok kullanılan bitkilerin tarımına başlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre; dünyanın farklı iklimlerinde çeşitli amaçlarla kullanılan tıbbi ve aromatik bitkilerin yaklaşık %80'lik kısmı doğadan toplanmaktadır (Arslan ve ark., 2015). Ülkemizde de gerek doğrudan gerekse farklı ürün formatlarında tüketimi olan tıbbi ve aromatik bitkilerin tamamına yakını doğal kaynaklardan sağlanmaktadır. Türkiye'de tıbbi ve aromatik bitkiler konusundaki çalışmalar ve yasal düzenlemelerin ele alındığı bu makale kapsamında; öncelikle ülkemizde doğal bitkisel kaynakların ve bitkisel biyoçeşitliliğimizin korunması ele alınacak üretimden son ürüne kadar tüm aşamalar farklı başlıklar altında irdelenecektir.

Doğal Bitkisel Kaynakların ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması

Ülkemiz, farklı coğrafik özellikleri, toprak yapıları, iklimsel farklılıklarından ve üç farklı bitki coğrafyasının kesişme noktasında yer almasından dolayı oldukça zengin bir bitki çeşitliliğine sahiptir. Zengin bitki çeşitliliğinin, derin tarihi değerlerle ve yerel kültürlerle birleşmesiyle birlikte geçmişten günümüze birçok bitki türü günlük hayatımızda yerini almıştır. Zaman içerisinde bazı bitki türlerinin kullanım miktarlarına bağlı olarak doğadan toplanan miktarları karşılayamadığından tarla koşullarında yetiştiriciliğine başlanmıştır. Bu bitkilere en güzel örnek kekik olup son dönemlerde defne, ada çayı, dağ çayı, biberiye, ıhlamur ile salep, lale, kardelen gibi bazı soğanlı ve yumru bitkilerde de üretim çalışmaları hız kazanmıştır.

Ülkemizde doğadan toplanan bitkilerin başlıca kaynakları; çayır-mera alanları ile ormanlık alanlardır. Bu alanlar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde yer alan Orman Genel Müdürlüğü kontrolünde olup bu alanlardan toplanan ürünler Odun Dışı Ürünler (ODÜ) kapsamında değerlendirilmektedir. Geçmişte orman tali ürünleri olarak değerlendirilen tıbbi ve aromatik bitkilerin zaman içerisinde ekonomik değerlerindeki artış, ilgili kurumların da konuya verdikleri önemi arttırmıştır. Orman Genel Müdürlüğü kapsamında kurulan 'Odun Dışı Ürünler ve Hizmetler Daire Başkanlığı' bunun açık bir göstergesidir. İlgili daire başkanlığının tıbbi ve aromatik bitkiler, diğer bir deyişle ODOÜ konusundaki görevleri şu şekilde belirtilmiştir: "Odun dışı orman ürünlerinin ve ormanın ekosistem hizmetlerinin; envanteri, değer tespiti, teşhis, tanımlama, planlama, haritalandırma, projelendirme,

üretim, taşıma, depolama ve pazarlanmasına ait iş ve işlemleri belirlemek, yapmak veya yaptırmak." (OGM, 2015).

Özellikle soğanlı ve yumru bitkilerle ilgili olarak 9 Ekim 1991 tarih ve 21016 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve İhracatına Ait Yönetmelik" güncellenerek 19 Temmuz 2012 tarih ve 28358 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Doğal Çiçek Soğanlarının Üretimi, Doğadan Toplanması ve İhracatına İlişkin Yönetmelik" mevcut hâlini almıştır. Bu Yönetmeliğin amacı; "Doğada bulunan soğanlı bitki türlerinin korunması amacıyla tohum, soğan veya diğer aksamının doğadan toplanması, üretilmesi, hasadı, depolanması ve ihracatına yönelik usul ve esasları düzenlemektir." şeklinde belirtilmiştir (Anonim, 2012). İlgili Yönetmelik kapsamında kurulan komisyonların verdiği kararlar çerçevesinde her yıl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından "Doğal Çiçek Soğanlarının Yıllık İhracat Listesi Hakkında Tebliğ" yayımlanmaktadır. Bu Tebliğ'in amacı, "Bir sonraki yıl için doğadan toplanarak ihracatı yasak olan çiçek soğanlarının cins ve türleri; doğal, büyütme ve üretim olarak kotayla sınırlandırılan çiçek soğanlarının cinsleri, türleri, ihracat miktarları ve çevre ölçüleri ile ihracatı üretimden serbest olan çiçek soğanlarının cins ve türlerini belirlemektir." şeklinde verilmiştir (Anonim, 2015a).

Ülkemizde doğal bitkisel kaynaklarımızın ve biyolojik çeşitliliğimizin korunması, geliştirilmesi ve kullanımlarının sürdürülebilirliği konusunda söz sahipleri Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Çevre Bakanlığı nezdinde Millî Parklar Genel Müdürlüğüdür. İlgili birimler tarafından sürekli olarak gerekli yasal düzenlemeler yapılmakta olup mevcut durum her geçen gün iyileşmektedir. Ancak kırsal kalkınma açısından bu amaçla yapılmakta olan "Mera Islahı Çalışmaları" ve "Model Orman uygulamaları"nın doğal bitki popülasyonları ve biyolojik çeşitlilik üzerine etkilerinin daha detaylı şekilde ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, günümüzde uygulamada bulunmamakla birlikte ağır cezalar gerektiren izinsiz bitki toplama kapsamında ticari olmayan ev ihtiyacı için yapılan bitki toplama çalışmalarının da belli bir düzenlemeye tabi olmasının bitki çeşitliliği ve varlığı açısından yararlı olacağı kanaati oluşmaktadır.

Yabani Bitki Hasadı ve Sürdürülebilir Toplama Uygulamaları

Ülkemizde yabani bitki hasadı ve sürdürülebilir toplama uygulamaları konusunda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum, doğal bitkisel kaynaklarımızın insafsızca tüketilmesine ve birçok bitki türünün yok olma riski ile karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Doğadan bitki toplama daha çok tüccarların talepleri doğrultusunda ilgili yasal izinler dahilinde her yaşta bilinçsiz insanlar tarafından yapılagelmıştır. Doğadan bitki toplama, yabani bitki hasadı ve toplayıcıların eğitimi konusunda son yıllarda bazı ulusal, uluslararası veya bölgesel projeler kapsamında çalışmalar yapılmaktadır. Bu projelere ülkemizdeki tek örnek; Avrupa Birliği Eğitim ve Kültür Dairesi (DG) Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) kapsamında 2011-2013 yıllarında yapılan, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü ile İspanya, Portekiz ve Litvanya'daki bazı kuruluşlarla birlikte yürütülen "Forest Plants Wild Harvesting Learning in Europe" isimli "2011-1-ES1-GRU06-35636-4", no.lu Gruntvig Öğrenme Ortaklığı Projesidir (Moré ve ark., 2013). Benzer projelerin hızla hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; Orman Genel Müdürlüğü Odun Dışı Ürünler

ve Hizmetler Daire Başkanlığının çok güzel çalışmaları bulunmaktadır.

Yabani bitki hasadı konusunda; kamu kurumlarındaki görevlilerin yanı sıra bitki toplamada çalışan işçilerden toptancılara kadar tüm kesimlere sertifika programlı eğitimler verilmesi doğal bitkisel kaynaklarımızın korunması, koruma-geliştirme-kullanma dengesinin sağlanması, toplanan bitki materyallerinin kalitesi ve kırsal kalkınma açısından büyük yararlar sağlayacaktır. Eğitimli *Sertifikalı Bitki Toplayıcılarının* oluşturulması bu konuda atılacak en önemli adımlardandır.

Türkiye’de Alternatif Ürün Kapsamında Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretimine Teşviki

Türkiye’de, tütün dikim alanlarının daraltılması kapsamında ön plana çıkan ve yıllar itibarıyla sürekli olarak gelişen “*Alternatif Ürün Kapsamında Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretimine Teşviki*” uygulamaları her alanda oldukça yararlı olmuştur. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hayata geçirilen projeler ve destekler kapsamında ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkiler üretimi konusunda ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. İlgili Bakanlığa bağlı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü tarafından 2015-2017 yılları arasında yürütülmekte olan “*İtri ve Tıbbi Bitkiler ile Boya Bitkileri Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi*” en güzel örneklerdendir. Bu proje kapsamında 5 Mayıs 2015 tarihinde Denizli’de 15 farklı kurumdan, 14 farklı ilden ve 12 farklı üniversiteden olmak üzere ülke genelinde toplam 100’ün üzerinde yetkilinin katılımıyla gerçekleştirilen Çalıştay’ın sonuç raporunda yer alan şu ifade konuyu özetlemektedir: “*Üretimden, işlemeye, pazarlamaya, dış ticarete kadar sektörde yer alan sivil toplum kuruluşlarını, üniversiteleri ve ilgili kamu kurumlarını (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı) bir araya getirecek ve sektörel politikalara yön verecek “Ulusal Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Konseyi” kurulması*” önerilmektedir.

Kırsal Kalkınma Kapsamında Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretimine Teşviki

Tıbbi ve aromatik bitkilerin gerek doğadan toplanması gerekse kendi doğal ortamlarında kültürünün yapılması, kaliteli ürün elde edilmesinin yanında, kırsalda yaşayanlara ilave gelir sağlayabilmektedir. Kırsal kesimde yaşayan insanlara sahip oldukları zenginliklerin anlatılması, bitkisel ürünlerin işlenmiş mamül ürün hâlinde üretimine sağlanması ve pazarlama olanakları gibi konularda eğitim verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı nezdindeki birimler sürekli olarak proje destek çağrılarında çıkmaktadır. Resmi Gazete’de 31 Aralık 2008 tarih ve 27097 (6. Mükerrer) sayılı yayımlanan “*Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ*” (Anonim, 2007) kapsamında Tıbbi ve Aromatik Bitkiler üretimine verilen destek yıllar itibarıyla artış göstermiş ve üretim alanlarında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) kapsamında tıbbi ve aromatik bitki üreticilerine %50 hibe desteği sağlarken, üretim destekleri kapsamında 2015 yılı için tıbbi bitki yetiştiricilerinin, iyi tarım uygulamalarına dahil olmaları hâlinde (27 Mayıs 2015 tarih ve 29368 no.lu Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ) “İtri ve Tıbbi Bitkilerde İyi Tarım Uygulamaları” kapsamında dekar başına destekleme

ödemesi yapılmaktadır (Anonim, 2015b). Orman ve Su İşleri Bakanlığı da ORKÖY kredileri kapsamında özellikle orman köylüsünü tıbbi ve aromatik bitkiler yetiştiriciliği konusunda desteklemektedir.

Farklı Menşeli Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin İntodüksiyonu ve Türkiye’de Tarımı

Ülkemiz bitki çeşitliliği bakımından oldukça zengin olmasına rağmen ilaç, gıda, kozmetik ve farklı sektörlerin ihtiyaç duyduğu fakat ülkemizde doğal olarak bulunmayan bitkisel ürünlerin üretimi önem kazanmıştır. Son yıllarda, ekinazyaya, altın çilek, şeker otu (stevia), kanyak, karabuğday gibi bitkilerin üretimi ve yaygınlaştırılması konusunda çalışmalar devam etmektedir. Yurt dışından yeni bitki veya bitki materyallerinin ülkemize girişinde Resmi Gazete’nin 10 Şubat 2009 tarih ve 27137 sayılı “Zirai Karantina Yönetmeliği”ne dair esaslar uygulanmaktadır. Bu Yönetmelik, *ülkemizi bitki ve bitkisel ürünlerdeki zararlı organizmalardan korumak amacıyla, bu organizmalar yönünden bitkiler, bitkisel ürünler ve diğer maddelerin ithali ve transit geçişi, serbest bölgelere yurt dışından getirilen, buralardan ülkemize ithal edilen veya transit geçişlere konu edilen bitki ve bitkisel ürünler ile ithale mani teşkil eden zararlı organizmalarla ilgili hususları kapsamaktadır.* Ülkemizde ilk defa tarımı yapılacak bitkilerin adaptasyon çalışmaları Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı araştırma enstitüleri ve üniversitelerin ziraat fakültelerinde yapılmaktadır. Tıbbi ve aromatik bitkilerde verimden çok etken madde oran ve kalitesi ön plana çıktığından, kaliteli ham madde eldesi açısından üretim bölgesi, üretim ve işleme tekniklerinin çok iyi belirlenmesi gerekmektedir. Yabancı menşeli bitkilerin ülkemize adaptasyon çalışmaları devam ederken şeker otu gibi bazı tropik kaynaklı bitkilerde ıslah çalışmalarına bile geçilmiş durumdadır. Geçmişte ülkemizde yetişmemekle birlikte bugün yabancı menşeli birçok bitkinin ülkemize adapte olduğu ve ekonomik anlamda tarımının yapıldığı dikkate alındığında, gelecekte de birçok yeni bitkinin ülkemize getirilerek tarımına başlanabileceği aşikârdır. Ülkemize yeni bitkilerin getirilmesi aşamasında mevcut bitkisel varlığımızın ve değerlerimizin yönetmelik ve kontrollerle korunması önem arz etmektedir.

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerde Hasat Sonrası Teknolojiler ve Uygulamaları

Hasat sonrası teknolojiler ve uygulamalar tıbbi ve aromatik bitkilerden kaliteli ve standartlara uygun etken madde ve mamül ürün üretimindeki en önemli aşamadır. Ülkemizde gerek doğadan toplanan gerekse üretimi yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerin büyük bir kısmı düşük fiyatlarla yurt dışına satılmakta mamül madde veya doğal kimyasallar olarak yüksek fiyatlarla satın alınmaktadır. Hasat sonrası işlemler kurutma ile başlayıp özellikle bitki kısımlarından farklı yöntemlerle etken maddenin ekstraksiyonu ile devam etmektedir. Bitki ekstresi üretimi konusunda son yıllarda özel sektör yatırımları olsa da bu yeterli değildir. Ülkemizdeki uçucu yağ tesislerinde elde edilen uçucu yağların fraksiyonlama işlemlerini gerçekleştirecek tesislerin ve teknolojilerin bir an önce kurulması gerekmektedir. İlgili bakanlıklarca verilen hibe destekleri ve kredilerin öncelikli olarak hasat sonrası işlemler ve teknolojilere yönlendirilmesi tıbbi ve aromatik bitkilerden daha fazla katma değer sağlanmasını sağlayacaktır.

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerde Ulusal Kalite Standartları

Tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda kalite standartlarının ‘Türk standartları’ nezdinde yeterli olmadığına makalenin başında değinilmişti. Ancak sadece, bu grupta değerlendirilen

baharatlar için Resmi Gazete'de 10 Nisan 2013 tarih ve 28614 sayılı "Türk Gıda Kodeksi Baharat Tebliği" yayımlanmıştır, bu Tebliğ "Baharatların tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretilmesi, hazırlanması, işlenmesi, depolanması, nakledilmesi ve piyasaya arz edilmesi aşamalarında taşınması gereken özelliklerini belirlemektedir." (Anonim, 2013a).

Baharat Tebliği dışında kalan bitkisel yağlar, bitki çayları konusunda şu ana kadar hazırlanmış tebliğ veya standart bulunmamaktadır.

Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Ürünlerinin Standardizasyonu ve Denetlenmesi

Tıbbi ve aromatik bitkilerin doğadan doğrudan toplanmaları ile üretimi yapılanları arasında standardizasyon farklılık göstermektedir. Kalite standartları açısından değerlendirildiğinde, üretimden sağlanan materyallerin diğerlerine göre yüksek kalitede ve sanayi standartlarına sahip olduğu görülmektedir. Bitkisel çay ve baharat olarak doğrudan kullanılan bitkiler (Kekik: TS 3786; İhlamur: TS 3223) için ülkemizde Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirlenen kalite standartlarının olduğu görülmektedir (Anonim, 2015c). Ancak, ülkemizde ticareti yapılan pek çok ham madde ve ürün için belirlenen standartlar bulunmamakta olup mevcut standartların da ivedilikle yeniden gözden geçirilmesi elzemdir. Tıbbi ve aromatik bitkilerden elde edilen gıda, ilaç ve kozmetik amaçlı kullanılan ürünlerin standardizasyonu konusunda ise çalışmaların bir an önce tamamlanarak gerek Avrupa Birliği'ne uyum gerekse diğer ülkelerdeki standartların sağlanması konusunun çözümlenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde tarımı yapılan veya yurt dışından temin edilerek farklı amaçlar için kullanılacak tıbbi ve aromatik bitkilere ait bitki kısımları veya bu bitkilerden elde edilen ürünlerin ülkeye girişi, doğrudan satışı veya ürün olarak işlenmesi konusunda yetkili kurumlar Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığıdır. Gıda olarak kullanılacak (gıda, bitkisel çay, gıda takviyesi, gıda katkısı vb.) bitkilerin mutlaka Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Risk Değerlendirme Daire Başkanlığı tarafından yayımlanan ve sürekli olarak güncellenen "Pozitif Bitki Listesi"nde (Anonim, 2015d) yer alması gerekmektedir. Bu listede yer almayan ve gıda amaçlı kullanılacak bitkilerin listeye eklenmesi için ilgili Daire Başkanlığına firmalarca müracaatta bulunulmalıdır. Pozitif bitki listesinin güncellenmesi ilgili Daire Başkanlığı bünyesinde görev alan farklı disiplinlerden dokuz akademisyenden oluşan "Gıda Olarak Kullanılabilecek Bitkiler Komisyonu" tarafından bilimsel ölçütlere göre değerlendirilmektedir. Komisyonca gıda olarak kullanılması uygun görülen bitkilerin listeye eklenmesi konusunda hazırlanan bilimsel raporlar makam onayının ardından listeye eklenmektedir. Yine, Risk Değerlendirme Daire Başkanlığı tarafından yayımlanan "Zehirli Bitkiler Listesi"nde (Anonim, 2015d) yer alan bitkilerin gıdalarda kullanımı kesinlikle yasaklanmıştır. Son yıllarda çeşitliliği ve satış miktarları giderek artan "Takviye Edici Gıdalar" ise Resmi Gazete'nin 2 Mayıs 2013 tarih ve 28635 sayılı "Takviye Edici Gıdaların İthalatı, Üretimi, İşlenmesi ve Piyasaya Arzına İlişkin Yönetmelik" hükümlerince değerlendirilmektedir (Anonim, 2013b).

"İnsan sağlığını koruyucu, tedavi edici etkileri olan ve geleneksel kullanıma sahip tıbbi bitkilerden hazırlanan bitkisel tıbbi ürünlerin ve bitkisel preparatların ruhsatlarını vermek, etkililik, güvenilirlik ve kalitesi ile ilgili uyulması gereken usul ve

esasları belirleyen" Resmi Gazete'nin 6 Ekim 2010 tarih ve 27721 sayılı "Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Yönetmeliği"nin (Anonim, 2010) uygulanması Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.

Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ve Ürünlerinin Dış Ticareti

Ülkemiz, kekik ve defne başta olmak üzere tıbbi ve aromatik birçok bitkinin dünyadaki önemli tedarikçisi konumdadır. Ülkemizden dış satımı yapılan tüm ürünlerde veya ürün gruplarında olduğu gibi tıbbi ve aromatik bitkilerin de tek veya grup hâlinde birer GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) numaraları bulunmaktadır. Ürünün ticari kimliği olarak da bilinen GTİP numaraları açısından tıbbi ve aromatik bitkilerde bazı sorunlar yaşanabilmekte, bu numaraların dış ticarete konu olan ürünlerde yeterince açık olmamasından kaynaklanan sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, kekik dış satımında dünyanın bir numaralı tedarikçisi olan ülkemizde kekikle ilgili olarak belirlenen GTİP numaraları (HS-Code) altında; 091099310000 - *Yaban Kekiği (Thymus Serpyllum) - Ezilmemiş. Öğütülmemiş* / 091099330000 - *Diğer Kekik (Thymus Serpyllum) - Ezilmemiş. Öğütülmemiş* şeklindedir (BAİB, 2015). Hâlbuki ülkemizden dış satımı yapılan kekiklerin neredeyse tamamına yakını *Origanum* cinsine ait kekik türlerinden oluşmaktadır. Bu durum, özellikle tıbbi ve aromatik bitkilerin ticareti ile ilgili istatistiklerin ortaya konulamaması ve düzenlemelerin yapılamaması sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Benzer şekilde farklı bitkilere ait kısımların da yurt dışına satımı konusunda eksiklikler, takipsizlikler oluşabilmektedir. Ülkemizden yurt dışına satımı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerin GTİP numaralarının bir an önce güncellenmesi bu bitki grubu konusunda ülkesel politikaların daha etkili bir şekilde oluşturulmasına ve kayıt altına alınmasına katkı sağlayacaktır.

Halk Sağlığı ve Gıda Güvenliği Açısından Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

İletişim imkânlarının giderek yaygınlaştığı on-line ticaretin kolaylaştığı günümüzde dünyanın en uç noktasındaki ürünler çok kısa sürelerde temin edilebilir hâle gelmiştir. Tıbbi ve aromatik bitkilerin ve bu bitkilerden elde edilen ürünlerin popülaritesinin artmasıyla birlikte başta sağlık ve güzellik ürünleri olmak üzere yabancı menşeli birçok bitkisel ürün aktarların, eczanelerin, güzellik merkezlerinin ve marketlerin raflarını süslemektedir. Kaliteli tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünleri ülkemizde yetiştirilmediği, yetiştirilenlerin kontrolü yapılmadığı ve bu ürünleri kullanan sanayinin desteklenmesi, denetimi kısıtlı olduğu sürece kozmetik ürünleri ve gıda takviyelerinin başı çektiği sektörde, yabancı markalar piyasaya hâkim olmaya maalesef devam edecektir.

Sonuç olarak geçmişte gelenekler ve tecrübeler ışığında insanlık yararına kullanılan bitkiler günümüzde bilimsel veriler ışığında insanlığın yararına sunulmaya devam etmektedir. Hayatımızın her alanında kullanılan kimyasal kaynaklı ürünlerin sağlık üzerine yan etkilerinin artmasına bağlı olarak; gıda, ilaç, kozmetik, parfümeri, tekstil, boya başta olmak üzere pek çok alanda doğal bitkisel ürünlere tüm dünyada olduğu üzere ülkemizde de hızlı bir yöneliş başlamıştır. Bu kapsamda, iştah kabartan "tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünleri" pazarında, ülkeler vatandaşlarını sağlık açısından risklere karşı korumak ve sahteciliğin önüne geçmek amacıyla yasal düzenlemelere hız vermişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde FDA tarafından yürütülen çalışmalar, Avrupa Birliği ülkelerinde EMEA (Avrupa

İlaç Ajansı), EFSA (Avrupa Gıda Güvenliği Ajansı), EHIA (Avrupa Bitkisel İnfüzyonlar Birliği) ve benzeri resmi veya tüzel kuruluşlarca yürütülmektedir. Geriye kalan ülkelerde ise çalışmalar daha çok Gıda, Tarım, Orman ve/veya Sağlık Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Ülkemizde konu ile ilgili çalışmalar ise doğadan veya kültür ortamından tüketiciye kadar uzanan süreçte Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Türkiye'de tıbbi ve aromatik bitkiler konusundaki çalışmalar ve yasal düzenlemelerin bir an önce yapılması ve güncellenmesi ülkemizdeki üretici ve girişimcilerin rekabet gücünü arttıracak, ülke içerisinde de halk sağlığı ve gıda güvenliği açısından büyük katkılar sağlayacaktır. Konu ile ilgili olarak resmi kurumlar başta olmak üzere üniversiteler ve özel sektörün koordineli olarak çalışması da oldukça önemlidir. Zengin bitki çeşitliliği, her türlü bitkinin yetiştirilmesine uygun farklı ekolojileri ve tarih boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yaparak elde edilen etnobotanik bilgi birikimi ile ülkemizin gelişen tıbbi ve aromatik bitkiler pazarında hak ettiği yeri alması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Anonim, 2007, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070505-10.htm>
- Anonim, 2010, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006.htm>
- Anonim, 2012, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120719-4.htm>
- Anonim, 2013a, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130410-19.htm>
- Anonim, 2015a, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141204-4.htm>
- Anonim, 2015b, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/05/20150527-5.htm>
- Anonim, 2015c, <https://intweb.tse.org.tr/standard/standard/standardara.aspx>
- Anonim, 2015d, <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Risk-Degerlendirme-Hizmetleri>
- Anonim, 2013b, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130502-14.htm>
- Arslan, N., Baydar, H., Kızıl, S., Karık, Ü., Şekeroğlu, N., Gümüşçü, A., 2015, Tıbbi Aromatik Bitkiler Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi. 12-16 Ocak 2015, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, Ankara. Bildiriler Kitabı-1, 483-507.
- BAİB, 2015, http://www.baib.gov.tr/tr/oi_gtiparama.asp
- OGM, 2015, <http://www.ogm.gov.tr/baskanliklar/odundisurunvehizmetler/Sayfalar/Odun-Disi-Urun-ve-Hizmetler.aspx>
- E., Moré, R. Melero, A., M., Barata, V., Lopes, F., Rocha, J., Radusiene, B., Karpaviene, H., Cetinkaya, N., Sekeroglu, M., Kulak, 2013, Avrupa'da Yabani Bitkilerin Hasadının Öğrenilmesi, Yabani Bitki Projesi, Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları Proje Raporu Kitapçığı, 28 Sayfa.

